

МАТЕРІАЛИ МІЖНАРОДНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ «МІФИ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ»*

Жорж НІВА

НАРОДЖЕННЯ ТА СМЕРТЬ НАЦІОНАЛЬНИХ МІФІВ

Перехресні погляди, якими обмінюються культури, мають історію. Ця історія – певним чином Європа, історичний та культурний простір, в якому обоюдно реакція одних та інших ніколи не припинялася. Взагалі Європа є континентом-діалогом, або ще «діалогованим» континентом, де наявна постійна безперервна діалектика між єдністю, яку передбачає такий діалог й яка містить глибоке бажання з'єднатися з іншим, навіть приєднати інше до себе, назвемо це бажанням Європи, та, з іншого боку, антагонізмом в усіх сенсах, з тимчасовими об'єднаннями, які існують, допоки не означиться занадто виразна перевага, словом, своєрідна політична, культурна, навіть релігійна рівновага, по суті нестабільна (цю своєрідну гру куль на європейському більярді «великих влад» дуже добре описав Жан Башляр).

Отже, чи ми прагнемо Європи християнської, найбільш загадковим оспівувачем якої був Гельдерлін, чи Європи розуму або просвітників, бажання, яке породила Європа революцій ХХ століття? Або бажаємо Європи-сусіди, в часі того, що можна назвати кризами альтруїзму: французька англофілія ХVІІІ століття, полонофілія ХІХ століття, русофілія, перебрана пізніше на радянофілію, не кажучи вже, якщо занурюватися вглиб, про італоманію? Європі подобається віднаходити спільне коріння, вдаватися до псевдозгадувань, до пошуків колись уже пережитого, й Відродження було одним з таких псевдозгадувань. Проте повне знання Європи – річ майже неможлива. Можна лише робити якісь доповнення до націй, а потім намагатися синтезувати, але такий синтез залежить від

* Конференція відбулася 30.05–2.06.1997 в Полтаві у рамках спільного Україно-Швейцарського проєкту (організатори: Женевський університет та Національний Університет «Києво-Могилянська Академія»).

принципу самого визначення, яке дають Європі. Так, Кайзерлінг у своєму «Спектральному аналізі Європи» говорить про «*praideuma*», «душу культури», або «психічну атмосферу», яка визначає те, що зветься «стилем» кожного європейського народу. Він стверджує, що Європа існує лише як єдність стилю, проте не культури, а ще менше – етносів. Європейство існує лише як взаємне оплодотворення, всередині системи тиску, підпорядкованого принципу солідарності. Європейство матиме сенс лише за умови, що кожна європейська нація надихатиметься бажанням та прагненням перейти від нижчої стадії духовного та національного розвитку до вищої. Інакше кажучи, європейство пов'язане з бажанням удосконалення націй, проте розвиватися може лише за умови, що те, що зветься міжнародним екуменізмом, тобто універсалізм, не розвиватиметься. («Отже, міжнародна ідея не повинна перемагати»).

В іншому дослідженні я говорив про європейський *arboretum*, цей складний ботанічний сад, в якому повинні культивуватися всі різновиди і де уніфікація спрощеною гібридизацією відбуватися не повинна. Кожний різновид повинен мати в ньому своє місце, і за браком його він зникне, а разом з ним щезне ідея Європи, тобто багатство й національне розмаїття, з яких зіткана Європа. Набагато простіше засадити все соснами, аніж зробити *arboretum*. Європейський сад не може зрости за відсталого сільського господарства, Європа не може бути Middle-West'ом.

Яке ж місце в цьому *arboretum*'і, в цій системі напружень між національними стилями, котрі повинні співіснувати, не чавлячи одне одного, відводиться тому, що зветься національною ідеєю або національним міфом? Дещо повторюючи думку Достоевського, широко розгорнуту в багатьох розділах його «Щоденника письменника», Кайзерлінг стверджує, що країна має бути носієм великої ідеї, але додає, що ця ідея може й мусить домагатися тільки вищої стадії. Цілком очевидно, що це пов'язано зі складностями, на яких слід зупинитися, перш ніж розпочати аналіз національного міфу окремої європейської країни. Якщо національні ідеї або міфи зберігають виключний характер самих себе, вони лише гальмуватимуть, навіть повністю блокуватимуть почуття належності до Європи, до європейського стилю. Інша складність – те, що європейські нації, особливо після краху комунізму та останньої імперії,

якою була радянсько-російська імперія, тепер уже не живуть у тому ж самому часі їхньої національної історії. Старі нації Заходу мали півстоліття і навіть більше, щоб адаптувати свою національну ідею до європейського стилю, який усі більшою чи меншою мірою віднаходять. Нові нації, що виникли після радянського розчленування, не мали у своєму розпорядженні такого сприятливого часу; націоналістські намагання замкнутися на собі є досить природними. У культурній та політичній хронології нації Європи не живуть в одному й тому ж часі своєї історії. Бажання Європи серед них більш чи менш сильне, більш чи менш нове, більш чи менш штучне або обмежене певними шарами суспільства. Нації Сходу ще живуть у часі бажання нації.

Стиль кожної нації передається не генами, але родинним та суспільним оточенням, а міф національний, міф європейський, міжнародний міф завтрашнього передається, насамперед, у початковій школі. Ми всі отримали від початкової школи національний міф. Він може охоплювати націю, або кантони, як у Швейцарії, або імперію, як колись у Росії, але без нього шлях до уявного політичного простору, поза сумнівом, був би неможливим. Наприклад, національний міф, який я сам отримав, був міфом, яким наділяла школа французької Третьої республіки, з Революцією 1789 року як датою народження цивілізації, головним героєм Дантоном, другорядним – Робесп'єром, з французькою монархією, що збирала землі, у якості прєдїсторії.

Але я навчався в початковій школі під час германської окупації Франції й, зокрема, моєї рідної Оверні. Знаком французької держави маршала Петена була сокира Хлодвіга: одну таку, триметрову, спорудили у містечку, де я перебував більшу частину року й де я ходив до школи. Вчителі розповідали нам про Верцингеторіга, кінна статуя якого, зроблена Бартольдї, дотепер прикрашає центр площі Жод, площі Клермон-Феррана (що підтверджувало й ілюструвало в моїх дитячих очах галльський міф, сфабрикований у часи Третьої республіки й наслідуваний у період вішістської держави). Вшановувався опір римлянам на плато Жергові, понад Клермоном, де знайшли рештки військового розташування Верцингеторіга, відбувалися чудові зібрання молоді.

Але, оскільки мої батьки слухали голлістське радіо з Лондона, три удари передач Морїса Шумана й те, що я бачив,

як гестапо провадило арешти на вулицях мого міста (моя мати сказала мені якось: «Дивись і не забувай ніколи!»), оскільки мій батько, звільнений з посади режимом Віші, чекав на арешт, який не відбувся, шкільний історичний міф вступав у протиріччя з живим міфом підпільного опору. Після Визволення уславлення Опору асимілювалося з переслідуванням творчості Саді Карно, з Вальмі та Верденом (проте героя Вердена вже не згадували), інакше кажучи, революційний міф захопив ще одну сторінку, і на радість серцям з'явилися цілком благонадійні з будь-якого погляду фільми, що ілюстрували це, найкращий тому зразок – «Великий Вадруй» Жерара Урі. Цей шкільний історичний міф був двозначним: видавалося, що філософи, Вальмі, Кодекс Наполеона складають послідовність, а якщо до них долучити читання Стендаля, то картина ще більше підсилиться магією «Червоного та чорного». Автором підручників, що ними я користувався у ліцеї, був Мат'є, оспівувач Революції та робесп'єризму і сен-жюстизму, але вересневі побоїща, затоплення каменоломень у Нанті та Ліоні або й опір Вандеї у такому контексті були не дуже зрозумілими. Само собою, що Віктор Гюго, якого у мої шкільні роки читали багато, тоді як сьогодні французькому школяреві нічого з його творів не відомо, долучав свій епічний подих магією «Дев'яносто третього року». Пізніше я прочитав Мішле, його «Історію Революції», й побачив, що навіть цей історик епічного подиху представляв історію Революції більш нюансованою, ніж Мат'є, і що його портрет Жиронди був набагато витонченішим, що його героєм був не Робесп'єр, а Дантон. До речі, така точка зору перемагала у французькій топоніміці, оскільки – і ви можете це перевірити: в усіх містах Франції, крім, здається, Арраса, не знаю, – є вулиці та площі Дантона, проте немає вулиць чи площ Робесп'єра. Що ж до Наполеона, то культ його вже потроху завершувався. Я ще читав твори Мадлена про імператора, сьогодні їх не читає жоден школяр. Ніхто краще за Мішле не сформулював визначення нової нації, народженої з міфу про Революцію, послухаємо його: «Франція, що вийшла з варварського віку, більше не задовольнялася облудною королівською єдністю, що впродовж такого тривалого часу маскувала справжню роз'єднаність. Окрім того, вона не могла сприймати слабку федеративну єдність Сполучених Штатів або Швейцарії, яка є нічим іншим, як узгодженою роз'єднаністю. Повернутися до тієї чи іншої

недосконалої форми значило або загинути, або спуститися, знизитися у масштабі істот, впасти до рівня нижчих створінь, які не мають потреби в єдності.

Велична ідея справжньої Єдності (ця віддалена мета людського роду) з першого дня, коли Франція стала її передчувати, захопила дух, оволоділа серцем релігії».

У цьому полягав містицизм Революції, Єдності та нової містики громадянської нації, пов'язаної з народжуванним міфом про Єдність усього людського роду.

Нещодавно у Франції точилася жорстока полеміка щодо хрещення Хлодвіга та значення цього короля, про якого в усіх старих підручниках говорилося, що він охрестив і об'єднав Францію. Вже на саму тільки ідею святого Ремі відсвяткувати тисяча п'ятисотрічний ювілей хрещення нападали як на гротескну та небезпечну. Полеміку постійно підживлювали книжки, телепередачі. Звичайно, франкське королівство Хлодвіга ще зовсім не мало обрисів Франції, ні територіально, ані культурно. Але дарма, Хлодвіг був складовою частиною нашого національного міфу, так само як Верцингеторіг і його статуя, виконана Бартольдї. Між іншим зазначимо, що цей французький скульптор Третьої республіки чимало зробив, аби вбрати цей міф у бронзу, адже він є також автором відомого Белфортського лева на одній з великих площ Парижа, того могутнього й незмінного лева, котрий трансформував поразку перед Пруссією у 1870 році на моральну перемогу (територіальний французький розподіл і дотепер позначений «Левом», оскільки Белфортська територія, набагато менша за середній французький департамент, вижила й існує сьогодні). Що ж до міфу про Верцингеторіга, то до нього знову звернулися спершу і передусім Goscinny та Uderzo в альбомах коміксів «Астерікс», згодом його також відновив президент Міттеран, який певний час хотів бути похованим в Алезії, в укріпленому містечку, де Верцингеторіг був розбитий римлянами. Папа Іоан-Павло II мусив зважати на полеміку навколо Хлодвіга (й навколо ролі церкви у формуванні Франції). Відомо, що 1981 року під час своєї першої подорожі до Франції він звернувся до цієї країни, закидаючи їй таке: «Франціє, що ти зробила зі своїм хрещенням?» 1996 року, навчений полеміками, в Реймсі, там, де відбувалося так зване хрещення, він став поступливішим і говорив про хрещення франкського короля лише як про хрещення індивідуальне (що не завадило франк-масонам зібратися у Вальмі, на місці битви,

щоб протестувати проти цього нового приїзду папи до Франції та його втручання у наші національні міфи.) Ця історія є повчальною, якщо порівняти її зі святкуванням у горбачовській Росії тисячоліття хрещення Русі. Примусовим хрещенням у Дніпрі, хрещенням дуже політичним, яке святкувалося як народження християнської нації: патріархові Алексію не довелося відчувати того опору, який відчув Іоанн-Павло II, оскільки національний російський міф ще тільки має бути повністю реконструйований. Поза тим на сьогодні православ'я збереглося, чи, краще сказати, відновилося у ролі національного ідентифікатора або покажчика, якої християнські церкви, навіть католицька, на Заході зреклися, принаймні на яку вже не можуть претендувати.

Навіть у літературній історії спрацьовував потужний міф, і, зокрема, активний, войовничий антиклерикалізм Третьої республіки забороняв вивчати Францію католицьку, отже я знав Монтеня та Рабле (само собою, з викресленнями), але зовсім не знав Агріппу д'Обін'є, Кальвіна чи Теодора де Беза, як не знав Франциска Сальського. Але ж як зрозуміти Францію Відродження чи Реформації без цих могутніх поетів та письменників? Пізніше такі французькі письменники-колабораціоністи, як Rebattet, Céline, Шатобріан і багато інших піднімали проблему міфу. Céline увійшов до Пантеону плеяди, але його врятував стиль, який стер ідеологічний гріх, настільки очевидний в нього. Інших, навпаки, облили брудом. Віші – сторінка нашої історії, що ретроспективно отруєє наше національне життя, сповільнено, підступно (час плине, дійовими особами полеміки є вже не ті, що пережили події, так само й суд присяжних, який судитиме колишнього генерального секретаря префектури Жиронди п.Папона, буде вже судом молодих осіб, які зовсім не знали окупації та депортацій). Проблема відповідальності французької нації за злочини режиму Віші насправді ставить проблему вибору спадкоємності. Моє покоління жило в міфі безсумнівного спрощення спадкоємності яacobинської та моральної: її втілював Де Голль, навіть якщо на початку його підтримувала купка людей, навіть якщо він і мусив тікати до Лондона, тоді як більша частина Франції була петенівською. Інша спадкоємність – це спадкоємність держави, держави органічної, яка спиралася на всі міфи спадковості, починаючи з Верцингеторіга, згодом Жанна д'Арк, насамкінець – цвинтар поблизу Дуомона. Дії каяття, які йдуть сьогодні від церкви

Франції та навіть від французької держави, оскільки президент Ширак, на відміну від генерала Де Голля, визнав спадкоємність, а тому й відповідальність нашої держави за злочини Віші, знову поновлюють ідею органічної спадкоємності нації, протиставивши її волюнтаристській та деґоллівській тезі про ідеальну, омріяну спадкоємність, як таку, що про неї говорить Мішле: «Єдність – це одвічна мрія Людства! Той день, коли стали вважати, що її досягнено, або коли повірили, що її втілено у великому суспільстві, починаючи з 1789-го, керував людськими долями, фанатичне запаморочення закрутило голови!».

За наказом президента Міттерана, щороку на могилу маршала Петена на острові д'Йо покладали вінок з квітів, аби уславити переможця Вердена. Переможець Вердена, проте, був автором злочинних антиюдейських (а також спрямованих проти іноземців) законів 1941 року, він був засуджений на смерть Опором, отримав покарання, замінене довічним ув'язненням. Отже, існувало дві міфічні логіки, що мирно протистояли: логіка республіканського героя Вердена, логіка зрадника Віші. Стримане покладання квітів було компромісом між двома національними міфами, які дотепер розділяють Францію. Разом з тим сьогодні спостерігається послаблення міфу Опору, визнання державної спадкоємності та криза самокаяття. Ще одним критичним моментом нашого національного міфічного життя у Франції було відкриття 25 вересня 1993 року паном де Війї у Вандеї пам'ятника, де був присутній російський письменник Олександр Солженіцин. Лише російський письменник приїхав, аби узаконити це повернення міфу, і його мотивації цілком очевидні, до речі, роз'яснені ним у промові: він сприймає Вандею як край селянських повстань проти комуністичної диктатури, таких самих як повстання у Тамбові 1920 – 21 років та Західному Сибіру 1921-го. «Жодній країні я не бажаю «Великої Революції». Революція XVIII століття не звела Францію на ніщо лише тому, що був Термідор», – заявив російський письменник у Вандеї, демонструючи цим, що він приїхав для спростування історичного міфу-фундатора. У самій Франції найбільш розвінчувальною книгою щодо цього міфу була книга історика Франсуа Фюре, який згодом піддав критиці більшовистський міф XX століття у «Минулому однієї ілюзії», – роботі, яку після численних похвал почали приховано

критикувати з усіх боків, – і який ще не склав зброї та бере, неминуче візьме реванш.

Історичний міф у Франції втрачає силу, проте, безсумнівно, ще ніколи населення так не потребувало історичних творів. Безумовно, існує Школа анналів, яка започаткувала інший тип історії, історії менталітетів, і історії тривалої, історії економічної та суспільної поведінки, навіть уявної, тобто історії, що підлягає зовсім іншій хронології, аніж хронологія подій. Разом з тим тепер повернувся час біографій, зокрема біографій героїв середньовіччя. Вражає, що передусім саме середньовіччя заповонило сьогодні історичну уяву людей через такі книги, як «Святий Людовік» Жака Ле Гоффа, твори Режін Перну, твори Емманюеля Леруа-Ладюрі: ностальгія за поверненням до передреволюційних джерел, до періоду-фундатора, взагалі за тим, що існує поза дебатами про міфи, породжені революцією.

Найбільш аморальний епізод конкуренції історичних міфів у Франції пов'язаний, безперечно, з історією переслідування євреїв у нашому столітті. «Революційність» датується тепер більш як десятиріччям. Є свої «герої», такі як зарозумний професор англійської літератури з Ліона п.Форіссон, що став відомим завдяки своєму запереченню голокосту. Псевдоісторик, здається, вимагає для кращого засвоєння «кінцевого рішення» такі самі джерела й перевірку свідчень шляхом співставлення, що й класичний історик, він оперує першими роздутими цифрами щодо жертв Аушвіца. Свідків уже немає. А ті нечисленні, які уникли загибелі, зазнали потужного синдрому табору – суміш провини за те, що лишилися живими, й неможливістю висловити невимовне. Адже лінгвіст Хомський підтримав Форіссона, чи то швидше його тип підходу у передмові, через що пролилося багато чорнил. Пізніше у Франції ініціативу зменшення розмаху голокосту у свою чергу підхопив філософ Жароду, який перейшов з марксизму у католицизм, потім в іслам, а трохи згодом усі з великим здивуванням почули, що його підтримав і навіть згадав філістимлян та інші народи, винищені євреями, один із найшанованіших людей Франції абат П'єр, фундатор благодійної організації «Лахмітники з Еммауса»... Ось так брутально поводяться з декількома міфами-фундаторами Франції визволення, справедливості, Опору, спадкоємності революційної нації Мішле. Міфізоване минуле завжди

вразливе, оскільки міф не підпорядковується критеріям науковості. Сьогодні така вразливість видається дуже значною.

Мені б хотілося нагадати інший аспект національних міфів у зв'язку з тими перехресними поглядами, якими обмінюються європейські культури... Розглянемо стосунки між Францією та Росією, починаючи з промови, в якій Фонтенель складав хвалу Петрові Великому, починаючи з «Росії за часів Петра Великого», яку написав Вольтер на вимогу Катерини через посередництво графа Шувалова. Теза Вольтера така, що Петро з Росії був корисний усьому роду людському. За Вольтером, історія може рухатися лише завдяки волі та діям прогресивних людей. Прикладом того є Петро, навіть якщо зовсім не все з його біографії є взірцевим (певні проблеми створило для Вольтера вбивство царевича). Для Руссо, навпаки, історія є насильством уже за визначенням, її треба знищити, аби повернутися до суспільного договору, обумовленого природою (*raison naturelle*). З цього випливає, що, на відміну від Вольтера, Руссо виступав проти росіян. На його думку, росіяни ніколи не будуть повністю цивілізованими, бо Петро Великий, прагнучи зробити їх такими, діяв передчасно і насильницьки. Наведемо уривок з цієї полеміки: того, хто на початку століття напроорокував би, пише Вольтер у передмові, що Росія закладе нову столицю, що її флот переможно дійде аж до Дарданелл, що вона підкорить Крим, заснує найблискупіший двір Європи та що «у розпалі війни в ній розквітнуть мистецтва», вважали б за фантазера. «Але більш несосвітеним фантазером є письменник, який передбачив, не знаю в якому суспільному або несуспільному договорі, що Російська імперія зазнає краху. Ось його власні слова: «Татари, їхні піддані або їхні сусіди, перетворяться на їхніх панів, а також і наших: це видається мені неминучим». Це дивна манія, така, як манія вільнодумця, що звертається до підданих наче пан і який передбачає неunikне швидке падіння імперій, проповідуючи з діжки, що, на його думку, колись належала Діогенові». На цьому я припиняю цитувати. У цій полеміці, окрім ворожості двох осіб ми зблизька бачимо дві великі концепції історії, перша вбачає основну рушійну силу у волі, друга – в природі. В цьому – матриця усіх майбутніх чвар Заходу й, зокрема, незадоволення Франції щодо Росії. Добре це чи зле, але маніхейство існує й нині. Воно існувало ще до передбачення Руссо того, що татари зруйнують Росію, а це нагадує тезу про певну «імперію, яка вибухнула», яка мала

вибухнути під тиском мусульманської радянської Азії. Вона, звичайно, вибухнула, проте під зовсім іншим тиском...

Полеміка, яка постійно продовжується, пов'язана в цілому з рівнем європеїзації Росії: чи потрібний їй власний європеїзатор, чи будь-який передчасний європеїзм зведе нанівець її шанси насправді європеїзуватися. Монтеस्क'є ж висловлює ще одну тезу у «Дусі Законів», а саме: Петро переміг лише завдяки тому, що російський народ, несвідомий того, був більшим європейцем, аніж вважалося... Найбільш сприятлива для Росії теза – прийняти критерій європеїзації за найвищий. Поза тим у цій тезі можна впізнати матрицю багатьох інших творів, які йтимуть слідом. Цитую Монтеस्क'є: «Легкість та швидкість, з якими ця нація прилучається до культури, чудово показали, що той цар занадто погано думав про неї, і що ці народи не були худобою, як він казав. Застосовувані ним жорстокі методи були непотрібні: він міг би досягти своєї мети м'якістю». Горбачовська перебудова викликала таку саму критику, зокрема з боку автора цих рядків.

Пізніше «російські» тексти Мішле, які містяться у XVI томі Повного зібрання творів, що готується до друку, будуть спричинені протилежним. Росія занурена у мракобісся та деспотизм. Але після докорів його друга Герцена та його нагадувань, що в Росії були героїчні демократичні уми, такі як декабристи, Мішле відкореговує стрільбу й пише «Північні легенди».

Тим не менше, існує проросійський міф, один із найвидатніших проявів якого бачимо у забутому сьогодні творі Вільнев-Баржемеона «Християнська політична економія, або Дослідження природи й причин зубожіння у Франції та в Європі» (Париж, 1834). Автор наводить таку статистику: в Англії 1 бідняк припадає на 6 мешканців, у Швейцарії – 1 на 10, у Франції – 1 на 30, а в Росії – 1 на 100. Статистика, яка вочевидь співпадає з різкою критикою, скерованою проти англійського капіталізму, і з хвалою більш органічним та протекціоністським суспільним режимам, навіть якщо це й кріпосництво... Його цитує у своїй книзі «Європа філософів та російський шлюб» Альбер Лортоларі (Lortholary). *Mutatis mutandis* – та сама теза буде підхоплена захисниками «мира», сільської російської общини, на яку майже не дивляться як на залишки первинного комунізму або середньовічну взаємодопомогу, а переважно – як на зразок соціально активного християнства. Ця теза надихнула пізніше такого

більшовика-католика, як мій давній учитель П'єр Паскаль, на «Франко-російські зошити початку тридцятих років», інспіровані Миколою Бердяєвим. Вона – у центрі течії, яку можна назвати філоросійською.

Ці війни національних міфів, ці протиставлення «національних ідей» були розглянуті також з іншої точки зору, яку я назвав би блуканнями духовної енергії націй. Думка про те, що моральна енергія переходить від однієї нації до іншої та кружляє Європою, датується не Шпенглером та його відомим твором про «Занепад Заходу». Вже Лейбніц звертається до неї у листуванні з Петром Великим. «Здається, що це повеління Бога, аби науки обходили колом землі й аби сьогодні вони прибули до Скіфії». Втім, вживання слова Скіфія замість Росія переносить нас до грецької античності й ще більше підкреслює міфічний характер такого бачення історії. Тему підхопив сам Петро, ми віднаходимо її, наприклад, у промовах, виголошених ним у Ризі 1714 року й цитованих слов'янофілом Іваном Кіреєвським у його невеликому за обсягом творі «Про характер культури Європи та його ставлення до культури Росії». «Я міг би порівняти циркуляцію наук навколо землі з циркуляцією людської крові; мені здається, що після того як науки залишили свою резиденцію, яка певний час містилася в Англії, Франції та Німеччині, вони впродовж кількох століть перебуватимуть у нас». Думка стільки разів повторена, наприклад, Фонвізіним, який писав після Монпельє: «Ми починаємо, а вони завершують». Теза про циркуляцію наук, цебто про їхній перехід від одного народу до іншого, зовсім нещодавно була підхоплена англо-німецьким істориком сером Рольфом Дарендорфом у зв'язку з його аналізом зростаючої могутності держави нового типу – такої, як Сінгапур.

Ми розпочинаємо вивчення національного міфу в Україні. Ясно, що Україна являє собою виключно цікавий випадок, оскільки Україна має з чого розроблювати велику кількість варіантів: середньовічний міф зі скіфськими курганами або древній Київ, навіть якщо вона більше не є спадкоємницею Києва по прямій, як французи від Хлодвіга, вона має також міф про вільну Козацьку республіку XVII століття, вона має міфічну роль запроваджувача схоластики в Росії через Києво-Могилянську академію, вона має свою частку всіх міфів Російської імперії, оскільки вона, хоча й зведена до рівня провінції, відігравала в ній дуже активну роль завдяки своїм аристократам, вона має свій романтизм національного

відродження XIX століття в особі Шевченка, вона має свою мистецьку спадковість: бароко XVIII століття або авангард XX, вона має Мазепу та Скоропадського: стільки тем, які не зовсім узгоджуються одна з іншою, поміж яких національна міфічна ідея може робити вибір. У виборі між різними можливими варіантами, різними можливими іпостасями, у виборі, який остаточно зробить Україна, значну частку відповідальності несуть інтелектуали, журналісти, кінематографісти, працівники телебачення. Проте, не слід забувати, що зміцнюють національний міф не логічний зв'язок або історична достовірність, але прихильність до уявного в міфі, прагнення міфу. Якщо є бажання, брак, страждання, пристрасть – міф буде. Чи присутній сьогодні регрес? Поль Вірільйо наполягає на цьому у збірці, що вийшла друком у «Перехресті іноземних літератур» (*Carrefour des littératures étrangères*)? Страсбурзі, «Бажання Європи». Регрес? Зрозуміло, цілком очевидно, за умови, коли міф відповідає закритому кордону, коли він ізолює від інших та протиставляє себе іншим. Але чи може жити людська істота без уявного? й без того спільного уявного, яким є національний міф, чи може окрема нація вільно дихати у хорі інших націй? Не вважаю, що прийшов момент зруйнувати національний міф, це було б небезпечно. Але застосування його є рушійною силою інтелектуалів, через це національні міфи, аби органічно існувати у колективному психічному, мусять бути виробництвом поетів, кінематографістів, засобів масової інформації. Отже, інтелектуали мають бути свідомі своєї відповідальності. «Мені подобалася б Європа, якби вона зріклася себе», з викликом говорив Рене де Секкаті у Страсбурзі, забуваючи, що дуже часто Європа зрікається себе. Межі міфів не є межами націй, ані шенгенського простору; вони перекроюються, вони є рухливими, вони наслідують та замінюють одні одних. Ці кордони не мають охоронців, вони не повинні замикатися, проте, навпаки, збагачуватися через відмінність, аби світ не був одноманітним!